

A Novel Framework for Reading Architecture Based on Hermeneutic Concepts: Case Study of the Water Temple in Japan¹

Mojdeh Mokhtari², Sara Dashtgard³

Received: 2025-01-10, Accepted: 2025-11-07

DOI: 10.22034/rau.2025.2050052.1120

Abstract

The present study investigates the intricate interplay between meaning, spatial configuration, and formal expression in Tadao Ando's Water Temple (Honpukuji), situating it within the broader discourses of minimalist and spiritual architecture, as well as the philosophical and religious frameworks that inform its conception. Recognized as a paradigmatic work that unites modernist architectural techniques with profound cultural and spiritual traditions, the Water Temple represents not merely a physical space for ritual and meditation, but a multilayered narrative that orchestrates the visitor's journey through materiality, voids, circulation, light, and water. This research argues that the temple simultaneously offers opportunities for personal transcendence and reflection while at the same time enforcing a degree of controlled meaning through the architect's precise manipulation of experience. By adopting a hermeneutical approach, the study positions Ando's design as both a conduit for interpretive freedom and a framework that reinscribes cultural, symbolic, and experiential limits.

The objective of this research is to analyze how Ando's careful synthesis of form and space generates meaning that is both universal and context-specific, creating a dialogue between designer intention and audience reception. While Zen Buddhist philosophy traditionally emphasizes openness, indeterminacy, and the possibility of self-discovery, the Water Temple reconfigures these principles into a curated experiential path. Visitors move through a descending, dimly lit passage before arriving at a central lotus pond, and eventually into the inner

1. *This paper extracted from the PhD Thesis (Dissertation) of the first author titled "Dissertation or Thesis title", by guidance of the second author and advice of the third author in (year), which was Presented (or in progress) in the (name of the university) university.*

2. Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Science and Research Branch, Iran (Corresponding author).

Email: mojdehmokhtari79@gmail.com

 0009-0003-8005-0576

3. Architecture Group, Islamic Azad University, Hashtgerd Branch, Hashtgerd, Iran.

Email: sara.dashtgard@iau.ac.ir

 0000-0001-8137-5768

sanctum of the temple. This spatial sequencing is not arbitrary; rather, it enacts a metaphorical journey from the profane toward the sacred, one that is meticulously choreographed to elicit certain psychological and spiritual responses. This paper seeks to determine whether such an orchestration of experience aligns with or contradicts the underlying tenets of Zen philosophy, raising critical questions about authorship, agency, and interpretive freedom in spiritual architecture.

The methodological framework of this study is analytical-descriptive and interpretive, founded upon the principles of hermeneutic criticism. The research is conducted as a qualitative inquiry, aligning with Linda Groat's methodological principles in architectural and design research. Rather than emphasizing quantification, measurement, or statistical generalization, the study focuses on interpretive richness and the uncovering of hidden layers of meaning. The philosophical foundation of the research is based on an interpretive-phenomenological paradigm, which holds that architectural meaning is neither objective nor fixed, but instead emerges from human interpretations, social structures, and lived experience.

In this approach, knowledge arises through immersion in data, interpretation, and the discovery of meanings embedded in the relationship between architectural work, audience, and its cultural-historical context. The research strategy combines grounded theory and phenomenology. Grounded theory enables the discovery of concepts, categories, and their interrelations directly from data, thereby allowing for the development of a conceptual framework or theoretical model. This is achieved through a systematic, iterative process of open, axial, and selective coding. At the same time, hermeneutic phenomenology—especially inspired by postmodern thinkers such as Hans-Georg Gadamer—focuses on analyzing lived experience and interpreting architectural phenomena from subjective, sensory, and emotional perspectives.

This methodological synthesis provides a deeper understanding of how meaning in the Water Temple is constituted through the interplay of material elements, spatial sequencing, and symbolic attributes, and how these shape the perception and emotions of visitors. While grounded theory anchors the research in systematic conceptual development, phenomenology ensures sensitivity to the qualitative and experiential aspects of architecture.

The data collection method is primarily documentary (library-based), involving a comprehensive review and analysis of textual and visual sources relevant to the Water Temple, its cultural-philosophical frameworks, and its architectural attributes. These sources are critically examined and thematically coded to provide both empirical grounding and theoretical depth.

Findings from this research highlight several key elements of design that contribute to the creation of a profound spiritual and emotional environment. The contrast between material and immaterial—exemplified by the cold solidity of exposed concrete against the fluidity and impermanence of water—creates a haptic and visual dialogue that deepens the visitor's engagement with the

space. Similarly, the transition from darkness to light not only mirrors the physical progression of the architectural journey but symbolizes the inner journey from ignorance to illumination, resonating with spiritual themes across cultures while remaining firmly rooted in Zen thought. The central lotus pond serves as both a literal and symbolic centerpiece: in Buddhist cosmology, the lotus embodies purity, rebirth, and enlightenment, and its placement in the temple reinforces the metaphysical journey of the visitor. Moreover, circulation through the temple is carefully structured to embody philosophical principles of detachment, reflection, and transcendence, transforming movement into ritual.

At the same time, this study recognizes a tension within Ando's architectural narrative: the extent to which the visitor's interpretive freedom is constrained by the architect's predetermined sequencing. On one hand, Ando provides a rich symbolic and sensory palette—water, shadow, silence, texture—that can elicit deeply personal and subjective experiences. On the other hand, the very precision with which these experiences are orchestrated raises the question of whether the architecture truly permits interpretive openness, or whether it functions as a governance of perception, channeling the visitor toward a narrowly defined spiritual experience. This paradox—between Zen philosophy's valorization of openness and Ando's architectural determinism—becomes a focal point of the hermeneutical critique advanced in this paper.

The significance of this research lies in its contribution to theoretical debates in architectural meaning, phenomenology, and hermeneutics. First, it demonstrates how architectural space, far from being a neutral container, actively produces and directs meaning through formal and sensory manipulations. Second, it situates the Water Temple within a cultural continuum, showing how Japanese traditions of spirituality, symbolism, and landscape aesthetics are reinterpreted in a modern architectural idiom. Third, it advances the hermeneutical argument that meaning in architecture arises not solely from the designer's intention nor exclusively from the user's interpretation, but from a dynamic interplay between the two. This interplay is especially visible in sacred architecture, where cultural narratives, religious symbols, and personal emotions intersect.

Furthermore, the study offers broader insights into the role of architecture as a medium of governance and control, particularly in spiritual contexts. By examining how the Water Temple channels the visitor's bodily movements, visual focus, and emotional responses, the research underscores the power of architectural design to structure not only physical experience but also interpretive possibilities. This has implications beyond the case study, contributing to ongoing discussions about the ethics of design, the autonomy of users, and the cultural politics of architectural meaning-making.

In conclusion, this research argues that Tadao Ando's Water Temple constitutes compelling evidence of an architectural work that is capable of eliciting profound spiritual and emotional experiences. It demonstrates how the manipulation of material, spatial, and symbolic elements can guide visitors toward transcendence, while simultaneously restricting the openness of interpretation

that Zen philosophy advocates. The temple thus embodies a paradox: it is at once an invitation to personal reflection and a carefully curated path toward a prescribed understanding of the sacred. Such a paradox enriches the hermeneutical critique of architecture by revealing how meaning in design is never purely individual nor entirely imposed, but always negotiated within cultural and philosophical frames. Ultimately, this study contributes to the understanding of architecture not merely as a technical or aesthetic practice, but as a cultural act with profound implications for human experience, emotion, and spirituality.

This inquiry, therefore, advances architectural scholarship by situating the Water Temple within debates on architecture, meaning, and interpretation, while also offering methodological reflections on how hermeneutic criticism can illuminate the multilayered relationships between form, space, culture, and spirituality. It underscores the necessity of analyzing architectural works not only as physical structures but also as repositories of cultural narratives, spiritual aspirations, and controlled dialectics of meaning. In doing so, the research provides a deeper appreciation of how design, when informed by cultural and philosophical traditions, shapes not just spaces but the very conditions of human perception and spiritual experience.

Keywords: Dialectic of Space, Hermeneutic critique, Reading architecture, interpretation of meaning, Lived experience

چارچوبی نوین در خوانش معماری مبتنی بر مفاهیم هرمنوتیک؛ نمونه موردی: معبد آب ژاپن

مژده مختاری^۱، سارا دشت گرد^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳-۱۰-۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴-۰۸-۱۶

DOI: 10.22034/rau.2025.2050052.1120

چکیده

پژوهش حاضر با هدف کشف نحوه بازتاب مفاهیم معنا و ارتباط میان فرم و فضا در معبد آب تادائو آندو نگاشته شده است. این اثر معماری، که به عنوان نمونه‌ای از معماری مینیمالیستی و معنوی شناخته می‌شود، با تأثیرات فلسفی ژاپنی و آموزه‌های ذن، فضایی برای تأملات معنوی و تجربه‌های روحانی فراهم آورده است. تحقیق حاضر با تمرکز بر تحلیل روابط میان مصالح، نور، آب، مسیر حرکتی و فضاها، معبد، به دنبال کشف چگونگی القای معنای عمیق و تجربه شخصی بازدیدکنندگان از این فضا است و از منظر نقد هرمنوتیک بیانگر این است که چگونه این اثر به واسطه کارگردانی معمار در هدایت تجربه مخاطب، به دیالکتیکی کنترل شده تبدیل شده و آزادی تفسیر و تعامل مخاطب با معنا را محدود کرده است. روش تحقیق در این مطالعات، تحلیلی-توصیفی و تفسیری بوده و بر اساس اصول نقد هرمنوتیک شکل گرفته است. در این رویکرد، تأکید بر تفسیر عمیق و وابسته به زمینه‌های فرهنگی و تاریخی اثر بوده است. از آنجا که معبد آب بخشی از تاریخ و فرهنگ ژاپن به شمار می‌آید، تلاش شده است تا ارتباط میان طراحی این فضا و تجربه معنوی فردی بازدیدکنندگان از خلال تحلیل‌های فلسفی و فرهنگی ژاپنی درک شود. این مطالعه به‌ویژه بر تأثیر ویژگی‌های طراحی معبد بر تجربیات معنوی و احساسی مخاطبان تأکید کرده و به دنبال ارزیابی این اثر در بستر نقد هرمنوتیک است.

کلیدواژه‌ها: دیالکتیک فضا، نقد هرمنوتیک، خوانش معماری، تاویل معنا، تجربه زیسته

۱. گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، ایران.

Email: mojdehmokhtari79@gmail.com

0009-0003-8005-0576

۲. گروه معماری دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد هشتگرد، هشتگرد، ایران (نویسنده مسئول).

Email: sara.dashtgard@iau.ac.ir

0000-0001-8137-5768

مقدمه

معماری یک هنر چند لایه است که نه تنها با فرم و فضا، بلکه با معنا و تجربه مخاطب نیز در ارتباط است. معبد آب، نمونه‌ای برجسته از معماری معاصر است که از طریق ارتباط با طبیعت و بهره‌گیری از اصول معماری مینیمالیسم، فضایی برای تفکر و معنویت ایجاد کرده است. انتخاب معبد آب اثر تادائو آندو نه صرفاً به دلیل شهرت معماری آن، بلکه به واسطه ظرفیت بالای این اثر در تولید معنا و بروز لایه‌های متکثر تأویل‌پذیر در مواجهه با فضا صورت گرفته است. این بنا، با تلفیق عناصر طبیعی چون آب، نور، و سکوت، فضایی را خلق می‌کند که در عین سادگی فرمی، سرشار از تعلیق مفهومی و لایه‌های نمادین است. درک عمیق این اثر و ارتباط آن با مفاهیمی همچون معنویت، نیازمند رویکردی است که از فرم و ظاهر بنا فراتر رفته و لایه‌های معنایی و درونی آن را آشکار سازد. نقد هرمنوتیکی به عنوان روشی برای تحلیل آثار، امکان فهم این لایه‌ها و تأویل تجربه مخاطب را فراهم می‌سازد. با این وجود، درک عمیق این اثر و ارتباط آن با مفاهیمی از جمله معنویت نیازمند رویکردی است که از فرم فراتر رود و لایه‌های موجود در بطن آن را آشکار سازد. نقد هرمنوتیکی به عنوان روشی برای تحلیل آثار، امکان فهم این لایه‌ها و تأویل تجربه مخاطب را فراهم می‌کند. پرسش پژوهش حاضر این است که چگونه می‌توان معبد آب تادائو آندو را از منظر نقد هرمنوتیکی تأویل کرد و لایه‌های معنایی این اثر معماری را در ارتباط با تجربه مخاطب آشکار ساخت؟ پاسخ به این سؤال می‌تواند به روشن‌تر شدن روابط پیچیده میان فضا، فرم و معنا در معماری کمک کند و همچنین درک عمیق‌تری از نحوه تعامل مخاطب با محیط‌های معنوی ایجاد نماید. مسئله این پژوهش، نبود چارچوب‌های نظری کارآمد برای تحلیل لایه‌های معنا در معماری معاصر شرق، به‌ویژه آثاری با زمینه فلسفی-معنوی همچون معبد آب ژاپن است. در بیشتر تحلیل‌های موجود، این فضاها صرفاً از منظر فرم یا کارکرد بررسی شده‌اند و لایه‌های فرهنگی، فلسفی و آیینی آنها مغفول مانده است. این پژوهش می‌کوشد با بهره‌گیری از رویکرد نقد هرمنوتیکی، مدلی تحلیلی برای فهم و تفسیر چنین فضاهایی ارائه دهد تا فراتر از ظاهر مادی، به معنا، آیین و تجربه زیسته مخاطب بپردازد. این پژوهش تلاش دارد تا نشان دهد چگونه معبد آب تادائو آندو از طریق طراحی معماری، تجربه‌ای معنوی و تأملی برای مخاطبان خلق می‌کند و همچنین به دنبال کشف نحوه بازتاب مفاهیم معنا و ارتباط میان فرم و فضا در این اثر است.

۱. پیشینه تحقیق

پژوهش‌ها در زمینه نقد هرمنوتیکی معماری و مطالعه آثار تادائو آندو نشان‌دهنده توجه به لایه‌های معنایی و تجربه مخاطب در فضای معماری است. نقد هرمنوتیکی به عنوان روشی تفسیری، با کشف معانی پنهان و تأثیر عناصر طراحی بر تجربه انسانی، ابزاری مناسب برای تحلیل معماری فراهم می‌کند. پیشینه تحقیق در حوزه هرمنوتیک^۱، ما را به کشف لایه‌های پنهان اندیشه‌های فیلسوفان فرامی‌خواند. با واکاوی دیدگاه‌ها و روش‌های تحلیلی متنوع، درکی ژرف‌تر از این فلسفه و کاربردهای آن در عرصه‌های مختلف، از جمله هنر، معماری، و علوم انسانی فراهم می‌آید و بستری برای تأملات نوین ایجاد می‌شود (جدول ۱).

معبد آب، نه تنها تجسمی از تعامل معماری با طبیعت است، بلکه به مثابه پلی میان جهان مادی و مفاهیم معنوی عمل می‌کند. مطالعه پیشینه آن، ابعاد ناشناخته طراحی و فلسفه حاکم بر این اثر را روشن می‌سازد و بستری غنی برای الهام و تحلیل‌های نو فراهم می‌آورد (جدول ۲).

این پژوهش با بهره‌گیری از نقد هرمنوتیکی، به کشف و تحلیل عمق مفاهیم نهفته در این اثر پرداخته و گامی در جهت تقویت پیوند میان معماری و تجربه انسانی برمی‌دارد و این رویکرد در پژوهش می‌تواند تحلیل اثر معماری را از سطح فرم و زیبایی‌شناسی به درک تأثیرات عمیق معنایی این آثار بر تجربه انسانی ارتقا دهد، که و به تقویت نقش معماری در ایجاد پیوندهای وجودی و معنوی تأکید کند.

۲. روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعات تحلیلی-توصیفی و تفسیری بوده و بر اساس اصول نقد هرمنوتیک شکل گرفته است. پژوهش حاضر یک تحقیق کیفی است که با اصول روش‌شناختی لیندا گروت در پژوهش‌های طراحی و معماری همخوانی دارد. به جای تمرکز بر اندازه‌گیری و تعمیم آماری، بر غنای تفسیر و کشف لایه‌های پنهان معنا تأکید می‌کند. فلسفه پژوهش بر پارادایم تفسیری-پدیدارشناختی استوار است؛ بدین معنا که واقعیت معنای معماری را نه عینی و ثابت، بلکه محصول تفاسیر انسانی، ساختارهای اجتماعی و تجربه زیسته افراد می‌نگرد. در این رویکرد، دانش از طریق غرق شدن در داده‌ها، تفسیر آنها و کشف معانی نهفته در ارتباط میان اثر معماری، مخاطب و زمینه فرهنگی و تاریخی آن حاصل می‌شود. راهبرد اصلی

جدول ۱. پیشینه پژوهش علم هرمنوتیک.

ردیف	نویسندگان	نوع پژوهش	عنوان تحقیق/ کتاب	سال انتشار	برآیند پژوهش
۱	Maddox, R. L	مقاله	Contemporary hermeneutic philosophy and theological studies	۱۹۸۵	این مقاله به تشریح ماهیت کلی فلسفه هرمنوتیک و پیشینه تاریخی ارزیابی الهیاتی آن می‌پردازد. هرمنوتیک در اصل به عنوان یک رشته کلاسیک برای تدوین قواعد تفسیر صحیح متون به کار می‌رفت. اما با توسعه بحث، توجه از توسعه قواعد تفسیر صحیح به سؤال اساسی‌تر شرایط امکان خود فهم منتقل شد.
۲	شالچی، جمشیدی‌ها	مقاله	هرمنوتیک و مسئله تاریخمندی فهم انسانی	۱۳۷۸	بیان سیر تکاملی و شکل‌گیری هرمنوتیک و اشاره به اهمیت هرمنوتیک گادامر میان نظریه‌پردازان دیگر.
۳	قوامی، ناصری، احمدی، زمانی	مقاله	خوانش هرمنوتیکی غزلی از مولانا با تکیه بر نظریه گادامر	۱۳۹۸	در این پژوهش با کمک دستگاه نقد هرمنوتیک گادامر، خوانشی جدید از غزل مولانا ارائه کرده است.
۴	Adriana Almeida Colares	مقاله	Tradução e Hermenêutica	۲۰۱۹	این مقاله به بررسی رابطه بین ترجمه و هرمنوتیک می‌پردازد و توضیح می‌دهد که چگونه کلمه «هرمنوتیک» می‌تواند به عمل ترجمه و نقد ترجمه اشاره داشته باشد. این مقاله دیدگاه‌های کلاسیک و معاصر هرمنوتیک در ترجمه را مورد بررسی قرار می‌دهد.
۵	محمدرضا خان‌زاد، محمد شگری	مقاله	دیکانستراکشن و هرمنوتیک؛ چالش «فهم» و «دیگری» با نگاهی به مناظره دریدا و گادامردر پاریس (۱۹۸۱)	۱۳۹۹	این مقاله مناظره فلسفی بین ژاک دریدا و هانس گادامر را درباره ماهیت فهم و مواجهه با «دیگری» بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که دیکانستراکشن با نقد هرمنوتیک سنتی، به چالش‌های بنیادین در مفهوم فهم و تفسیر معنا اشاره دارد.
۶	Suddick, K. M., Cross, V., Vuoskoski, P., Galvin, K. T., & Stew, G	مقاله	The Work of Hermeneutic Phenomenology	۲۰۲۰	این مقاله کاربرد یک مطالعه پدیدارشناسانه هرمنوتیک را نشان می‌دهد و نظریه معنا و تفسیر را با تکیه بر هرمنوتیک فلسفی و کار گادامر و هایدگر، و همچنین همسویی آن با تفکر پدیدارشناسانه، ارائه می‌دهد.
۷	Taylor, George H.	مقاله	Addressing Contemporary Challenges to Hermeneutics	۲۰۲۱	مقاله با این استدلال نتیجه می‌گیرد که هرمنوتیک در زمان‌های بحث‌برانگیز ما، سرزندگی معاصر خود را از طریق انتخاب به نفع معنا تأیید می‌کند، حتی در حالی که بررسی کثرت‌گرایانه آنچه آن معنا در بر دارد را حفظ می‌کند.
۸	پهلوان نوده و گودرزی	مقاله	درآمدی بر نقد هرمنوتیک و جایگاه آن در نقد هنری	۱۴۰۲	بررسی نقد هرمنوتیک در دوره‌های تاریخی مختلف و نظریه‌پردازان آن و تبیین این اصل که در روش نقد هم مؤلف به عنوان خالق اثر هنری و هم متن به عنوان اثر هنری و هم مخاطب اثر تأثیرگذار است.
۹	آمانفرد اومینگ، نسیم حسنی	مقاله	هرمنوتیک فلسفی در گذر تاریخ با تمرکز بر هرمنوتیک بابیلی	۱۴۰۲	این مقاله با بازتابی تاریخی از سنت تفسیری از افلاطون تا دوره معاصر، ساختار و ضرورت ظهور هرمنوتیک فلسفی در تفسیر متون مقدس (به‌ویژه کتاب مقدس) را نشان می‌دهد؛ و بر تنوع رویکردها به فهم معنای متون تأکید دارد.
۱۰	Pierre Plante, Prudence Caldaïrou-Bessette, Catherine Huard	مقاله	Between arts-based methods and hermeneutics: Navigating the ethics of participation in research with vulnerable children.	۲۰۲۴	این مقاله به هرمنوتیک هانس گنورگ گادامر به عنوان یک عمل تفسیری بازمی‌گردد که به جای توضیح، به درک و فهم ارزش می‌دهد. همچنین بر مفهوم بازی تمرکز دارد که می‌تواند حقیقت‌افزا باشد و به عنوان ذات خود رویکردهای هنرمحور فهمیده می‌شود.
۱۱	Fetrat, baryali	مقاله	بررسی نظریه‌های هرمنوتیک: قواعد فهم متن	۱۴۰۳	بیان می‌کند که هرمنوتیک روش شناختی بر کشف معنی مورد نظر نویسنده تمرکز دارد، در حالی که هرمنوتیک فلسفی به هستی‌شناسی فهم و شرایط وجودی آن می‌پردازد، و هرمنوتیک انتقادی نیز ابزارهای نقد در علوم انسانی را بکار می‌گیرد.

جدول ۲. پیشینه پژوهش درباره معبد آب.

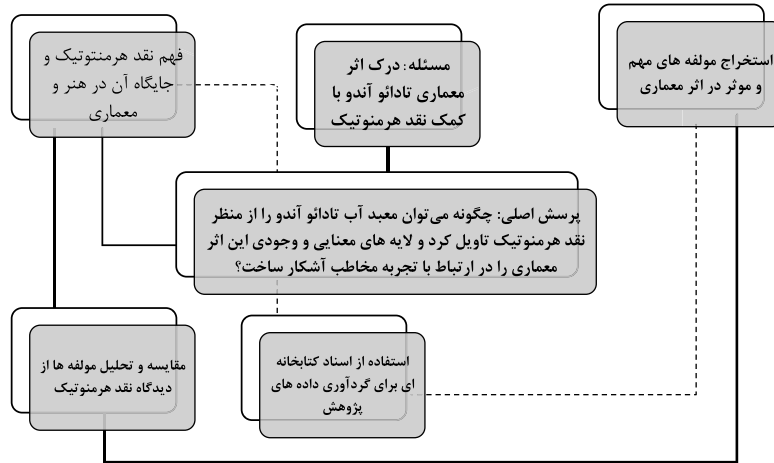
ردیف	نویسندگان	نوع پژوهش	عنوان تحقیق / کتاب	سال انتشار	برآیند پژوهش
۱	Hao-Long Hsu, Yu-Li Chang, Hsiu-Hui Lin	مقاله	Emotional Architecture—A Study of Tadao Ando's Genius Loci Design Philosophy and Design Syntax	۲۰۱۵	این مقاله با رویکرد پدیدارشناسانه و بهره‌گیری از نظریه‌های روح مکان و طراحی احساسی، به تحلیل زبان طراحی حسی-شهودی معماری تادانو آندو می‌پردازد؛ تمرکز آن روی نحوه ادغام نور، آب، باد و مصالحی است که سکون، تأمل و تجربه‌ای عرفانی را تداعی کند.
۲	Jaishree Mishra, Vineet Shrivastava, Aditya K. Singh	مقاله	Silence of Architecture	۲۰۱۷	این مقاله به این موضوع می‌پردازد که چگونه از طریق سکوت، معماری می‌تواند تجربه‌ای تأمل‌برانگیز، آرام‌بخش و معنوی در فضا ایجاد کند. و نشان می‌دهد که بهره‌گیری از سکوت فضایی با اشکالی از سکوت متنوع همراه است و حضور سکوت باعث انتقال پیام‌های احساسی و حسی معماری به کاربر می‌شود.
۳	پسران، پور محمد، شکیبا	مقاله	بررسی تطبیقی آثار تادانو آندو و سانتیاگو کالاتراوا به منظور ارائه راهکارهایی برای الهام از طبیعت در طراحی معماری	۱۳۹۳	الهام از طبیعت بر اساس پیشینه‌های شخصی معماران می‌تواند متفاوت باشد و مؤلفه‌هایی برای الهام از طبیعت ارائه می‌کند
۴	Qassimi, Jung, Arar	مقاله	The typology of Water composition in Tadao Ando's Architecture	۲۰۲۱	به اهمیت آب در معماری ژاپن می‌پردازد و آن را عنصری می‌داند که می‌توان با آن زمان و مکان را درک کرد و به مردم جازه می‌دهد جهان را از طریق ترکیب بدن و ذهن درک کنند
۵	فاطمه نوری، فروتن، شعیری	مقاله	بوطیقای معماری در چند اثر منتخب مذهبی معاصر مطالعه تطبیقی قابلیت‌های شاعرانگی در شعر و معماری	۱۴۰۰	بررسی کلیسای روی آب اثر تادانو و آندو از دیدگاه شاعرانگی و با تأکید بر فضا می‌پردازد. و بیان اینکه چگونه بهره‌گیری از عناصر به کار گرفته شده در اثر معماری، شاعرانگی فضا را به مخاطب القا می‌کند
۶	Qassimi, Jung, Arar	مقاله	The Analysis of the contemplative space of Tadao Ando's Architecture	۲۰۲۲	نتیجه نشان می‌دهد که معماری متعارف ژاپنی در هماهنگی با طبیعت فکر می‌کند و شامل ویژگی‌های فضایی است که می‌توان از آنها برای تحریک حساسیت انسان و ثبات روانی او بهره جست
۷	Sha Dai, pan Ye	مقاله	Natural Representation of Tadao Ando's "Church Trilogy"	۲۰۲۴	این مطالعه "کلیسای باد"، "کلیسای آب" و "کلیسای نور" تادانو آندو را بررسی می‌کند و بر چگونگی نمایش عناصر طبیعی در طرح‌های آنها، تأکید بر آرامش، ادغام با طبیعت و اهمیت فرهنگی تأکید می‌کند
۸	الناز امیرزاده‌دانا، حسنا ورمقانی	مقاله	جلوه تهنی در عرفان اسلامی و ذن بودایی و تجلی آن در معماری ایران و ژاپن	۱۴۰۲	این پژوهش بر بنیان مفهوم «تهنی» در عرفان اسلامی و ذن بودایی تمرکز دارد؛ هدف آن مقایسه ریشه‌ها، معنا و بازتاب این مفهوم در ساختارهای معماری اسلامی و ژاپنی است. نتیجه‌گیری نشان می‌دهد که هر دو سنت با درک شهودی از تهنی، در معماری به یک «تهنی معناگرا» می‌رسند؛

احساس بازدیدکننده، در عین حال که به یک چارچوب نظری منجر می‌شود، فراهم می‌آورد. روش جمع‌آوری اطلاعات از نوع کتابخانه‌ای است و شامل گردآوری و بررسی جامع تمامی اسناد مکتوب و بصری مرتبط با موضوع می‌باشد. «نمودار ۱» مدل عملیاتی پژوهش را نشان می‌دهد.

چارچوب نظری تحقیق

۳.۱. هرمنوتیک و پدیدارشناسی: در مواجهه با پیچیدگی‌های جهان انسانی، هرمنوتیک و پدیدارشناسی به عنوان دو مسیر اندیشه‌ورزی، دریچه‌هایی نو برای درک عمیق‌تر تجربه و معنای وجود می‌گشایند. پس از خوانش پروتستان از کتاب مقدس،

این پژوهش، ترکیبی از نظریه زمینه‌ای^۲ و پدیدارشناسی^۳ است. نظریه زمینه‌ای امکان کشف مفاهیم، مقوله‌ها و روابط میان آنها را از دل داده‌ها فراهم می‌آورد تا یک نظریه یا چارچوب مفهومی توسعه یابد. این امر از طریق فرایند تکراری و سیستماتیک کدگذاری‌های باز، محوری و انتخابی صورت می‌گیرد. همزمان، رویکرد پدیدارشناسی هرمنوتیکی، به‌ویژه با الهام از دیدگاه‌های متفکران دوره پست‌مدرن از جمله هانس گئورگ گادامر^۴، بر تحلیل تجربه زیسته و درک مستقیم پدیده‌های معماری از منظر ذهنی، حسی و عاطفی تمرکز دارد. این ترکیب روش‌شناختی، امکان درک عمیق‌تری از چگونگی شکل‌گیری معنا در معبد آب را از طریق تحلیل دقیق عناصر فیزیکی و تأثیر آنها بر ادراک و

نمودار ۱. مدل عملیاتی پژوهش.

درک نیت مؤلف تأکید داشت و به هرمنوتیک به عنوان وسیله‌ای برای فهم دقیق می‌نگریست. ویلهلم دیلتای، این علم را به حوزه علوم انسانی گسترش داد و بر تجربه زیسته تأکید کرد (شیرودی، ۱۳۸۸: ۳۲). مارتین هایدگر هرمنوتیک را به فلسفه وجود پیوند داد، درحالی‌که هانس گئورگ گادامر با اثر برجسته خود حقیقت و روش، آن را به گفت‌وگوی بی‌پایان میان گذشته و حال بدل کرد که تجربه مخاطب از آن جدا نیست. و بر اساس دیدگاه وی برای تفسیر یک پدیده، مفسر باید هم‌راستا با ذهن مؤلف قرارگیرد تا به فهم نیت وی برسد (احمدی، ۱۴۰۰: ۷۰). هایدگر، که فلسفه را امری قابل تفسیر و نیازمند تاویل می‌داند، به روشنی میان «فلسفه به مثابه علم هرمنوتیک» و شخصیت اسطوره‌ای هرمس پیوند برقرار می‌کند. در هرمنوتیک، آنچه در کانون توجه قرار می‌گیرد، متن است؛ متنی که در سه سطح مختلف قابل تحلیل است: نخست، رابطه‌ای که میان اندیشه و نویسنده آن شکل می‌گیرد؛ دوم، نسبت آن با واقعیت بیرونی؛ و سوم، پیوندی که میان متن و ذهنیت مفسر برقرار می‌شود (بریالی فطرت، ۱۴۰۳: ۱۰۶). در هرمنوتیک و نظریه هنر، نیکلاس دی هدف هرمنوتیک معاصر را در بازشناسی و احیای صدای آثار هنری متعلق به فرهنگ‌ها و دوران‌های گذشته می‌بیند. به نظر او، این آثار اغلب پیچیدگی و ابهامی دارند که فهم آنها را دشوار می‌سازد و جلوه‌ای معماگونه به آنها می‌بخشد (ساسانی، ۱۳۸۹: ۳۱۲). هرمنوتیک به عنوان یک روش فلسفی، ما را به بازاندیشی در ساختارهای بنیادی تجربه زیسته و ادراک انسانی فرا می‌خواند.

هرمنوتیک بار دیگر جایگاه خود را بدست آورد و پس از آن هرمنوتیک را به عنوان روشی برای تفسیر در علوم مختلف استفاده می‌کردند. به همین دلیل می‌توان قرن هفدهم را نقطه تأثیرگذار در علم هرمنوتیک به شمار آورد. در سده نوزدهم و نظریه‌پرداز و متفکر: شلایر ماخر^۵ و ویلهلم دیلتای^۶، هرمنوتیک را فقط محدود به متون مقدس نشمردند و آن را در همه علوم گسترش دادند و تبیین کردند که همه پدیده‌ها با این روش قابل ارزیابی است (پهلوان نوده و گودرزی، ۱۴۰۲: ۲۹). در دوره قرن بیستم تعریف هرمنوتیک دچار تغییر و تحولاتی شد که از نظریه‌پردازان آن می‌توان به ادموند هوسرل^۷، مارتین هایدگر^۸، هانس گئورگ گادامر، پل ریکور^۹ و میشل فوکو^{۱۰} اشاره کرد. هرمنوتیک ریشه شناختی و واژگانی؛ ریشه در «هرمس»، خدای پیام‌آوران یونانی دارد که میان خدایان و انسان‌ها واسطه می‌شود و سخنان پنهان خدایان را برای مردم قابل درک می‌کند. یونانیان هرمس را به کشف زبان و نوشتار نسبت دادند، دو وسیله‌ای که انسان‌ها به وسیله آنها معنا را درک کرده و با آنها ارتباط برقرار می‌کردند (پالمر، ۱۳۸۲: ۲۰). همچنین هرمنوتیک عبارت است از نظریه، تفسیر و تفسیر انواع متون بشری مانند متون دینی، متون سکولار، متون علمی (Keeves, 1990: 30). جوزف بلایش^{۱۱} هرمنوتیک را به عنوان یک نظریه تفسیری تعریف کرده است (بلایش، ۱۳۸۰: ۱). هرمنوتیک به عنوان دانشی که به فهم و تفسیر معنا می‌پردازد، با اندیشه‌های بزرگان بسیاری شکل گرفته است. فریدریش شلایرماخر به عنوان بنیان‌گذار هرمنوتیک مدرن، بر اهمیت

معنادار برای انسان‌ها فراهم کند (Norberg, 1980). هایدگر معتقد است که مکان چیزی جدا از انسان نیست، بلکه بخشی از تجربه و بودن انسان در جهان^{۱۳} است. انسان‌ها از طریق ارتباط با مکان‌ها به معنای وجودی خود پی می‌برند. مفهوم زندگی را با مکان پیوند می‌دهد. او زندگی کردن را به معنای «ساختن مکان» می‌داند (Heidegger et al., 1962: 88). هایدگر بر این باور است که وقتی چیزها (عنصرهایی که چهار عنصر زمین، آسمان، موجودات فانی و خدایان را در کنار هم قرار می‌دهند) برای اولین بار نام‌گذاری می‌شوند، در همان لحظه شناخته می‌شوند و برای ما معنا پیدا می‌کنند. از نظر او، اندیشیدن و شعر گفتن برای «باشیدن» یا همان بودن واقعی و عمیق، ضروری هستند. «باشیدن» در تلقی هایدگر به معنای هم‌زیستی و ماندن در کنار اشیاء و امور است، نه صرفاً وجود داشتن به معنای متداول آن (نسبیت، ۱۴۰۱: ۴۱). از دیدگاه گادامر، مکان فقط یک پدیده فیزیکی نیست؛ بلکه بستری است که در آن سنت‌ها، تاریخ، و فرهنگ انسانی تفسیر می‌شوند. در حالی که هایدگر و شولتز بیشتر به تجربه وجودی و حسی مکان می‌پردازند، گادامر بر تعاملات اجتماعی، تاریخی، و فرهنگی در مکان تأکید دارد (Ga-damer 1991: 267). لینچ معتقد است که معنا ویژگی‌ای است که در محیط نهفته است و قادر است فرد را به جنبه‌های مختلف زندگی و تجربه انسانی متصل کند (Lynch, 1981: 131). مکان و زمان در فلسفه گادامر به صورت مجزا عمل نمی‌کنند؛ بلکه در تعامل با یکدیگر معنا را شکل می‌دهند. مکان، بستر فیزیکی و فرهنگی است که در طول زمان دچار تغییر و تفسیر می‌شود. مکان‌ها به واسطه تاریخ و سنت‌ها (زمان)، معنا پیدا می‌کنند. در عین حال، زمان بدون مکان امکان بروز ندارد، زیرا تجربه انسانی همواره در یک مکان خاص رخ می‌دهد. معنا زمانی شکل می‌گیرد که انسان، به عنوان موجودی تاریخ‌مند و مکان‌مند، از طریق تعامل با گذشته و مکان، پدیده‌ها را تفسیر کند.

۴.۳. پدیدارشناسی و هرمنوتیک: هرمنوتیک را از نظر زمانی به سه دسته میتوان تقسیم کرد: الف. هرمنوتیک کلاسیک که بیشتر به تفسیر متون دینی اختصاص داشت (گراوند، ۱۳۹۳: ۱۴۸). در این رویکرد، تمرکز اصلی بر کشف معنای اصلی متن و نیت مؤلف است. ب. هرمنوتیک مدرن که در قرن نوزدهم با تلاش‌های شلایرماخر در آلمان شکل گرفت و در ادامه، با اندیشه‌های دیلتای به اوج خود رسید (احمدی، ۱۳۷۵: ۴۰۶). در این نوع تأویل، ارزش کار فکری تأویل‌کننده برجسته می‌شود.

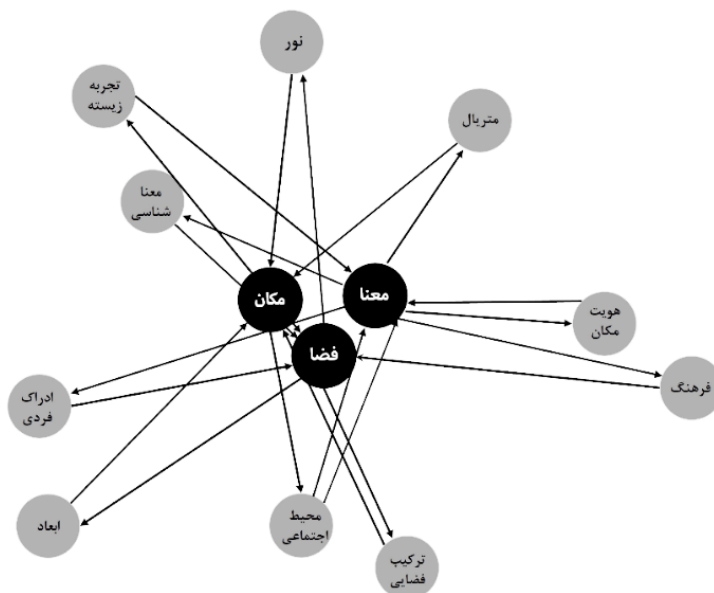
۲.۳. فضا: تعبیر «فضا» به عنوان چیزی میان مدرک (آنچه که فضا را تشکیل می‌دهد) و مدرک (آنچه که فضا را درک می‌کند) یعنی فضا تحت تأثیر حداقل دو عامل اصلی است: اول، انسانی که فضا را تجربه و درک می‌کند، و دوم، کالبد یا ساختاری که در آن فضا وجود دارد یا آن را محدود می‌کند (بهزادپور و مختاری، ۱۴۰۲: ۱۰۳). به عبارت ساده‌تر، تجربه فضا هم به فرد بستگی دارد که آن را چگونه احساس و تفسیر می‌کند، و هم به ویژگی‌های فیزیکی و ساختاری خود فضا که آن را تعریف می‌کنند. فضا در معماری مفهومی بنیادین و چندبعدی است که فراتر از یک ظرف فیزیکی، به ادراک، تجربه و تعامل انسان با محیط می‌پردازد. در این فرهنگ فارسی، «فضا» به معنای گشودگی، گستردگی و مکان باز تعریف شده است و به کاربردهای آن در ادبیات فارسی اشاره می‌کند. فضا در این فرهنگ به معنای محیط باز، عرصه، و محیط تعریف شده است و به ریشه عربی آن از فعل «فَضَى» اشاره دارد. واژه *space* از ریشه لاتین *spatium* آمده که به معنای گستره، فاصله یا محیط خالی است. این فرهنگ تأکید می‌کند که این واژه در زبان انگلیسی از قرن ۱۴ میلادی به‌طور گسترده در کاربردهای مختلف استفاده شده است. واژه *spati-um* در زبان لاتین به معنای فاصله، عرصه یا میدان است. این معنا در گذر زمان به زبان‌های اروپایی وارد شده و مفاهیم علمی و فلسفی پیدا کرده است.

۳.۳. مکان: مکان نه تنها یک بستر فیزیکی برای رخدادها و حضور انسان‌هاست، بلکه به واسطه ارتباط با تاریخ، فرهنگ، و تجربه‌های انسانی، به یک مفهوم معنادار و هویتی در زندگی تبدیل می‌شود. در زبان فارسی، واژه جای یا جایگاه به عنوان معادل مکان به کار می‌رود. این واژه در متون باستانی فارسی، همچون شاهنامه فردوسی، به معنای فضایی برای حضور یا رویداد استفاده شده است. از دیدگاه شولتز خاصیت وجودی ساختمان‌ها در آن است که محیطی صرف را به مکانی معنادار و دارای هویت تبدیل می‌کنند. این فرایند به معنای بالفعل کردن ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه محیط است، به طوری که از طریق شکل‌دهی کالبدی و ایجاد تعامل انسانی، مفهوم مکان تحقق می‌یابد (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۶). نوربرگ-شولتز معتقد است که وظیفه معماری این است که روح مکان^{۱۴} را آشکار کند و ارتباطی هماهنگ میان انسان و محیط ایجاد کند (نسبیت، ۱۴۰۱: ۷۵). او تأکید می‌کند که معماری نباید تنها به عملکرد و زیبایی توجه کند، بلکه باید با روح مکان هماهنگ باشد تا فضایی

۳.۵. **فضا از دیدگاه پدیدارشناسانه:** ترکیب فضای مطلق در فلسفه دکارت و نیوتن با رویکردهای تجربه‌گرایانه و پیشرفت‌های علمی در قرن بیستم، بستر لازم برای شکل‌گیری مفهوم علمی فضا و تحلیل آن در ابعاد مختلف علمی فراهم کرد (افروغ، ۱۳۷۷: ۷). در دوران روشنگری، تفکر به گونه‌ای شکل می‌گیرد که فضا به عنوان یک فضای مطلق و تهی دیده می‌شود. این نگرش از آن زمان آغاز می‌شود که معماری به عنوان فرایندی برای شکل دادن به این فضای تهی و بی‌شکل در نظر گرفته می‌شود. مینیمالیسم، که یکی از گرایش‌های مدرنیسم است، بر اساس همین ایده ایجاد شده است؛ به این معنا که تلاش دارد فضا را به همان حالت تهی و اولیه بازگرداند، جایی که هیچ شکل و یا ویژگی اضافی به آن افزوده نشده است (دامیار، ۱۳۹۱: ۶۷).

۳.۶. **رابطه فضا، مکان و معنا:** مؤلفه‌های فیزیکی و تجربی در فضا (مانند ترکیب فضایی، نور، مصالح، ابعاد) به تجربه مکان و در نهایت به تولید معنا در محیط منجر می‌شوند. در این چارت فضا به مؤلفه‌های مختلف فیزیکی مرتبط است. مکان از طریق تجربه زیسته، هویت مکان و محیط اجتماعی شکل می‌گیرد. معنا در نهایت از ترکیب این عوامل فیزیکی و تجربی به وجود می‌آید و شامل مؤلفه‌هایی مانند معناشناسی، فرهنگ و ادراک فردی است. (نمودار ۲)

اگر متنی معنایی ثابت و جاودانه نداشته باشد و بتواند در زمان‌های مختلف و بر اساس تأویل‌های گوناگون معانی تازه‌ای بیابد، حتی اگر این معانی از نیت خالق اثر فاصله داشته باشند، نقش اصلی به مخاطب واگذار می‌شود (بریالی فطرت، ۱۴۰۳: ۱۱۰). در اینجا هرمنوتیک از فهم متن به درک تجربه انسانی و هستی‌شناسی گسترش یافت. ج. هرمنوتیک پست مدرن که در قرن بیستم با دیدگاه مارتین هایدگر شکل گرفته و بعد با شاگردش، هانس گادامر که فیلسوف لهستانی بود ادامه پیدا کرد و پس از آن نیز با پل ریکور و ژاک دریدا توسعه یافت (واعظی، ۱۳۸۰: ۵۰). لازمه این دوره هرمنوتیک پذیرش مکتب پدیدارشناسی^{۱۴} که توسط هوسرل پایه گذاری شده است و اهمیت وجودشناسی انسان که در این دوره مطرح می‌شود (ماستن تامسون، ۱۴۰۰: ۴۳۸). در قرن بیستم با کمک مفهوم «باشیدن» به معنی «شیوه بودن ما در جهان»^{۱۵} به تفسیر می‌پردازد (هولاب، ۱۳۷۵: ۸۳). در این دوره، فرایند شناخت بر اساس ارتباط متقابل میان مفسر و متن، در بستر سنت، تعریف می‌شود. این ارتباط، هم گفت‌وگومحور^{۱۶} و هم دیالکتیکی است (دآلو، ۱۴۰۰: ۱۴۸). ایده اصلی هرمنوتیک این است که مفسر همواره در دل سنتی قرار دارد که میان او و متن پیوند برقرار می‌کند و در عین حال، دارای پیش‌فهمی از موضوع مورد تفسیر است (واعظی و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۲۹). در پژوهش حاضر با استفاده از هرمنوتیک پست مدرن، نقد صورت گرفته است.

نمودار ۲. رابطه فضا، مکان و معنا با مؤلفه‌ها.

ارائه مدل خوانش لایه‌ای هرمنوتیک

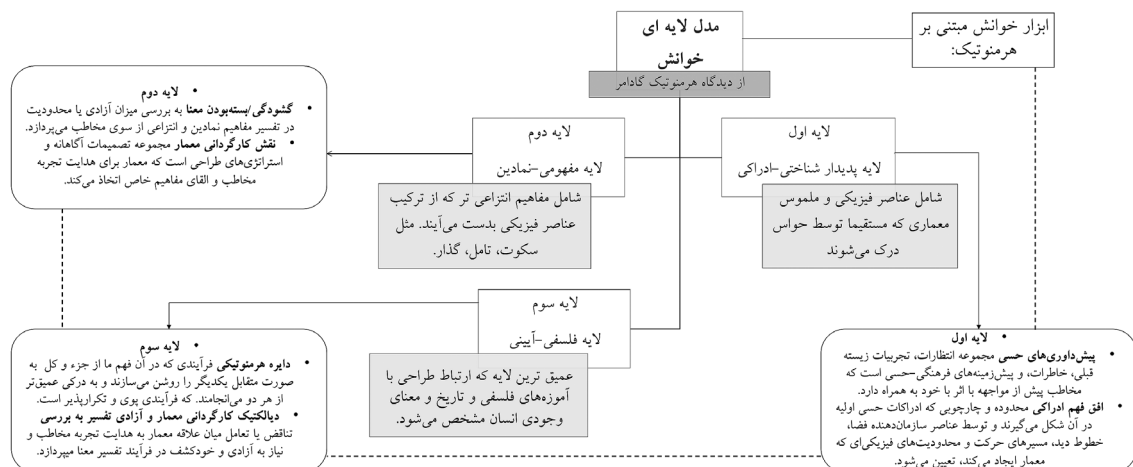
«نمودار ۳»، مدل لایه‌ای خوانش هرمنوتیک را تبیین می‌کند. این مدل، فرایند گام‌به‌گام تحلیل را از لایه‌های ادراکی و فرمی آغاز کرده و به سوی ژرفای مفاهیم آیینی و فلسفی در اثر معماری هدایت می‌کند.

شناخت بنا

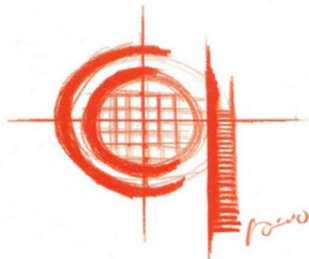
معبد آب^{۱۷} یکی از آثار تادائو آندو است که در سال ۱۹۹۱ در شمال شرقی جزیره آواجی^{۱۸}، یکی از جزایر جنوبی ژاپن، ساخته شده است. این جزیره در دریای داخلی ستو دارد و بخشی از استان هیوگو محسوب می‌شود. این معبد در یک منطقه روستایی با طبیعتی آرام و سرسبز قرار دارد که فضایی ایدئال برای ایجاد ارتباط میان معماری و محیط طبیعی فراهم می‌کند. این مکان از نظر جغرافیایی و بصری با مناظر طبیعی اطراف، مانند تپه‌ها و درختان، هماهنگ است (تصویر ۱. الف). معبد درست پشت یک گورستان و بالای یک بندر کوچک قرار گرفته است. جزیره آواجی به عنوان مکانی با پیشینه‌های اساطیری در فرهنگ ژاپنی شناخته می‌شود و ارتباط آن با مفاهیم بودیسم و ذن، این مکان را برای ساخت معبدی با ماهیت معنوی بسیار مناسب کرده است. یکی از رویکردهای مشترک در کارهای آندو انتخاب سایت در بطن طبیعت است چنانکه بیشتر پروژه‌های وی در بالای تپه و کنار دریاچه قرار دارد (پسران و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۳). سالن جدید معبد زیر زمین، زیر یک حوض بزرگ بیضی شکل نیلوفر آبی قرار

دارد. مسیری از شن‌های سفید از تپه پشت معبد موجود می‌پیچد و به دهانه‌ای در یک انتهای دیوار بلند و مستقیم منتهی می‌شود. دیوار دیگری پشت دیوار اول، منحنی حوض را در آن سوی آن دنبال می‌کند (تصویر ۱. ب). مسیر بین دو دیوار ادامه می‌یابد و سپس در امتداد لبه حوض دو برابر می‌شود تا جایی که یک پله مستقیماً به سمت مرکز آن پایین می‌آید. مسیر تعریف شده، پس از عبور از دل حوض، کاربر را به داخل یک سالن ستوندار مدور با رنگ سرخ می‌کشد (تصویر ۱. ج). یک بودا در مرکز سالن به سمت غرب قرار گرفته که از گوشه‌ای از فضا نور طبیعی اجازه ورود پیدا کرده است (Ando & Frampton, 1990: 50).

این معبد، که برای عبادات بودایی طراحی شده، با ترکیب معماری مدرن و مفاهیم معنوی بودیسم، تجربه‌ای منحصر به فرد از فضا، طبیعت، و تأمل ارائه می‌دهد. مسیر حرکتی در معبد آب به گونه‌ای طراحی شده است که بازدیدکننده را در فرایندی تدریجی و تأمل‌برانگیز به سمت فضای مرکزی و معنوی هدایت کند (تصویرهای ۴ و ۵). بازدیدکنندگان از مسیری با دیوارهای بتنی ساده و مستقیم وارد محوطه معبد می‌شوند. این دیوارها، دید مستقیم به فضای اصلی را محدود می‌کنند تا حس تعلیق و کشف تقویت شود. پلان به گونه‌ای طراحی شده که حرکت در اطراف مجسمه به صورت مدور و با ریتمی آرام انجام شود. نور طبیعی از بالای برکه و از طریق شکاف‌های طراحی شده در سقف، به فضای داخلی نفوذ می‌کند و محیطی روشن اما آرام ایجاد می‌کند.

نمودار ۳. مدل لایه‌ای خوانش اثر بر مبنای هرمنوتیک.

تصویر ۱. معبد آب، تادائو آندو (Archeetect, 2023): الف (راست): تصویر هوایی معبد آب؛ ب (میان): ورودی معبد؛ ج (چپ): هندسه و کانسپت معبد.

معبد آب از نگاه هرمنوتیک

معبد آب تادائو آندو، با تمام ویژگی‌های خود، به عنوان بخشی از تاریخ و فرهنگ ژاپن قابل تفسیر است. آندو تحت تأثیر فلسفه ذن^{۱۶} و تاریخ معماری ژاپن قرار داشته و این تأثیرات به‌وضوح در طراحی معبد قابل مشاهده است. هرکدام از این عناصر، از مصالح گرفته تا طراحی فضاهای خالی، در ارتباط با یک فرهنگ معنوی و تأملی در ژاپن قرار دارند. طبق هرمنوتیک گادامر، تفسیر فضاهای مختلف معبد باید با توجه به این زمینه‌های تاریخی و فرهنگی صورت گیرد. هر مخاطب در بازدید از معبد آب، تجربه‌ای بر اساس تاریخ و فرهنگی که به آن تعلق دارد، خواهد داشت و این تجربه به‌طور فردی و غیرقابل تعمیم خواهد بود.

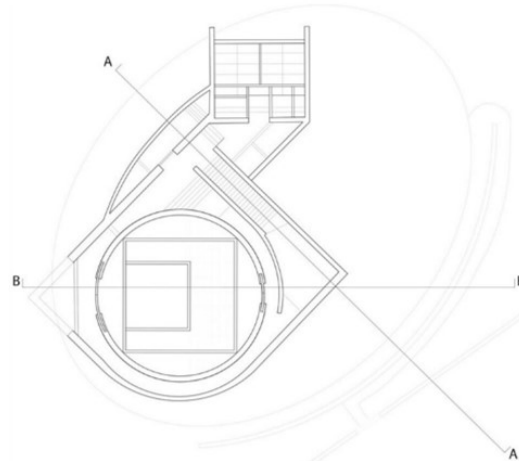
۱.۶. **مصالح:** مصالح نه تنها از منظر فرم و ویژگی‌های فیزیکی آنها بلکه از منظر معنای فرهنگی و تاریخی شان تفسیر می‌شوند.

استفاده از بتن خام و سنگ در معبد آب، بازتابی از تاریخ و فرهنگ معماری ژاپن است که در فلسفه وابی سابی^{۲۰} قرار می‌گیرد. گادامر در تحلیل هرمنوتیک خود بر این نکته تأکید دارد که تجربه هر فرد از یک اثر هنری یا فضایی به‌طور مستقیم با تاریخ و فرهنگ او در ارتباط است. در مورد معبد آب، بتن و چوب به عنوان مصالح خام، ویژگی‌های ناقص خود را به‌نمایش می‌گذارند، که دقیقاً با ایده وابی سابی در تضاد با کمال‌گرایی و پیچیدگی فرم‌های مدرن است. این‌گونه استفاده از مصالح، علاوه بر جنبه‌های زیبایی‌شناختی، به عنوان یک بیانیه تاریخی و فرهنگی قابل تفسیر است (نمودار ۴، راست).

۲.۶. **زمان:** زمان به عنوان یک مقوله کلیدی در فرایند تفسیر می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. گادامر بر اهمیت «گذر زمان» در شکل‌دهی به تجربه و تفسیر تأکید می‌کند. در معبد آب، نور و آب به‌طور فعال در رابطه با زمان عمل می‌کنند و به‌ویژه به نحوه تأثیر زمان بر احساسات فرد اشاره دارند. نور طبیعی که از شکاف‌ها و پنجره‌ها وارد می‌شود و تغییرات آن در طول روز،

تصویر ۵. موقعیت قرارگیری معبد در سایت و نمایش عوارض زمین.

تصویر ۴. نقشه معبد آب.

به نوعی به تجربه گذر زمان اشاره دارد. حرکت از فضاهای باز و روشن به فضاهای بسته و تاریک‌تر می‌تواند به عنوان نمادی از گذار درونی فرد و جست‌وجوی معنای عمیق‌تر در فضاهای معنوی تلقی شود. از سوی دیگر، آب که در معبد جریان دارد، به‌طور خاص نماد آرامش و سکون است که با گذر زمان پیوند خورده است. از منظر هرمنوتیک، آب می‌تواند به عنوان نمادی از تغییرات تدریجی و آرام در زندگی و تجربه انسانی تفسیر شود که در این فضا منعطف و دگرگون‌شونده است. همچنین تغییرات زمان در طولانی مدت نیز از طریق استفاده از بتن هم توسط مخاطب ملموس و قابل درک است. (نمودار ۴، چپ)

۳.۶. فضاهای خالی: معماری تادائو آندو تحت تأثیر فلسفه ذن در فرهنگ سنتی ژاپن شکل گرفته و اغلب بازتاب‌دهنده ویژگی‌هایی مانند سکوت، سادگی، شفافیت و نوعی فاصله‌گذاری شاعرانه است (Hsu et al., 2015: 456). در آیین ذن، سکوت و سادگی ابزارهایی برای درک واقعیت غایی هستند؛ واقعیتی که در دل نقص، ناقزینگی، و نظمی پنهان تجلی می‌یابد و بر نسیب بودن هستی تأکید دارد (امیرزاده دانا و ورمقانی، ۱۴۰۲: ۵۷). این ویژگی در اکثر کارهای وی مشاهده می‌شود از جمله کلیسا نور. به‌طوری که فرانچسکو دال کو، مورخ ایتالیایی معماری، در کتاب خود با عنوان «تادائو آندو»^(۳) توضیح می‌دهد که این کلیسا تلاشی است برای معمارانه ساختن حس سکوت از طریق عنصر طبیعی نور. فضا تقریباً به‌طور کامل در میان دیوارهای بتنی محصور شده است. درون آن تاریکی‌ای مطلق حاکم است (Yossef, 2014: 427). این رویکرد به ایجاد فضاهایی برای تأمل و آرامش، که در کلیسا نور

به اوج خود می‌رسد، در معبد آب نیز با کارکرد مشابهی تکرار شده است به‌طوری که فضاهای خالی در معبد آب به عنوان مناطقی برای تأمل و سکوت عمل می‌کنند. هر فضا و هر لحظه در معبد آب به‌طور غیرمستقیم با تاریخ و گذشته معمار و فرهنگ ژاپن در ارتباط است. فضاهای خالی در معبد، به عنوان ابزاری برای ایجاد خلوت و سکوت معنوی، باعث می‌شوند که فرد به تأمل در گذشته و خود بپردازد و از این طریق معنای جدیدی از فضا به دست آورد. بر اساس نقد هرمنوتیک، این فضاها به عنوان عرصه‌هایی برای بازخوانی تاریخ و فرهنگ در نظر گرفته می‌شوند و تجربه معنوی هر فرد از این فضاها بر اساس پیش‌زمینه‌های فرهنگی و تاریخی او متفاوت خواهد بود. از نگاهی دیگر نیز با توجه به اینکه تادائو آندو معمار پست مدرن و مینیمالیستی است با کمک فضاهای خالی سعی در بازتابیدن ماهیت مطلق فضا داشته است که این کار وی نه‌تنها در معبد آب بلکه در اکثر آثار وی قابل تأمل است. (نمودار ۵، راست)

۴.۶. سیرکولاسیون حرکتی: در ابتدای ورود به معبد، فرد از یک مسیر با قوسی هدایت‌کننده حرکت می‌کند. بیانگر گذار از دنیای بیرونی به دنیای درونی‌تر است. محدودیت‌های حرکتی مسیر، فرد را برای تجربه‌ای عمیق‌تر و معنوی‌تر آماده می‌کند. این تضاد میان فضای محدود و باز به نوعی نماد فرایند گذر از محدودیت‌های فیزیکی به آزادی معنوی است. در فلسفه ژاپنی، به‌ویژه در مفاهیم مرتبط با وایی سابی و ذن، گل نیلوفر آبی نماد زیبایی، کمال، و همچنین پاکیزگی است. گل نیلوفر که در آب می‌روید، به‌طور خاص به عنوان نمادی از تولد مجدد و تعالی روحانی شناخته می‌شود. عبور از برکه نیلوفر آبی نه‌تنها به عنوان یک عمل فیزیکی

زمان	متریال
<p>نقش در تفسیر</p> <p>زمان یک موضوع کلیدی در فرآیند تفسیری است که تجارب فردی را شکل می‌دهد.</p> <p>گذار بر اهمیت گذار زمان در تفسیر هنر و فضا تأکید می‌کند</p>	<p>اهمیت فرهنگی و تاریخی</p> <p>مواد نه تنها به دلیل ویژگی‌های فیزیکی بلکه برای معانی فرهنگی و تاریخی‌شان نیز تفسیر می‌شوند.</p> <p>استفاده از بتن خام و چوب منکس کننده تاریخ معماری ژاپن و فلسفه وایی سابی است</p>
<p>تجربه موقت در معبد</p> <p>نور طبیعی و آب با زمان تعامل دارند و بر احساسات و تجربیات شخصی تأثیر می‌گذارند.</p> <p>حرکت بین فضاهای روشن و تاریک نماد گذار درونی و جست و جوی عمیق‌تر برای معنا است</p>	<p>مفاهیم زیبایی‌شناختی و نمادین</p> <p>مواد خام مانند بتن و چوب، عیوب خود را نشان می‌دهند که با کمال و زیبایی مدرن در تضاد است.</p> <p>استفاده از این متریال‌ها نه تنها برای منکس کردن مفهوم زیبایی بلکه بیانگر موضوعی تاریخی و فرهنگی است.</p>

نمودار ۴. بررسی نقش زمان و مصالح از دیدگاه هرمنوتیک در معبد.

تجربه از پیش تعیین شده و خاص هدایت می شود. مسیرهای از پیش طراحی شده حرکت مخاطب در فضا، استفاده از تقارن و الگوهای هندسی که نگاه و توجه را متمرکز می کند، تأکید بر نور و آب به عنوان عناصر معنوی و متعالی، این هدایت دقیق، هرچند ممکن است تجربه ای عمیق و تأثیرگذار ایجاد کند، اما آزادی مخاطب در تفسیر فضا را محدود می کند و گفت و گوی دیالکتیکی میان مخاطب و اثر را به تجربه ای از پیش نوشته شده تقلیل می دهد. مخاطب نمی تواند به طور فعال وارد گفت و گو با فضا شود، زیرا عناصر طراحی به گونه ای برنامه ریزی شده اند که تنها یک تجربه مشخص را ممکن می کنند و به دلیل هدایت دقیق تجربه توسط معمار، امکان بروز تضاد یا تفسیرهای چندگانه کاهش می یابد.

خوانش لایه ای در معبد آب لایه اول (پدیدارشناختی / ادراکی)

پیش داوری های حسی: پیش داوری های حسی بازدیدکننده نقش مهمی در شکل گیری ادراک اولیه از معبد آب ایفا می کنند. این پیش زمینه ها، از تجربیات گذشته، فرهنگ و آموخته ها نشأت می گیرند. برای مثال نور در پیش داوری های حسی، اغلب با روشنائی، تقدس و یا راهنما بودن مرتبط است. در معبد آب، نور طبیعی کنترل و هدایت می شود. نورهای مورب که از شکاف ها یا دریچه های خاصی به داخل می تابند، با پیش داوری نور مقدس یا نور هدایت کننده در هم می آمیزند و حس ورود به

بلکه به عنوان یک مرحله در سفر معنوی فرد به حساب می آید که نشان دهنده تحول روحی و درک جدید از معنای فضا است که به طور معنوی نمادی از پاک شدن و آماده شدن برای درک معنای عمیق تر فضا و تجربه روحانی است. عبور از پلکان معبد و این مسیر نزولی از یک طرف می تواند به عنوان عبور از دنیای آگاهانه و سطحی به دنیای ناخودآگاه و معنوی تر در نظر گرفته شود و همچنین نشانه ای از کاوش درون و جست و جوی سادگی و حقیقت نهفته در ابعاد عمیق تر زندگی باشد. (نمودار ۵، چپ)

۵. ۶. دیالکتیک کارگردانی شده در معبد آب: دیالکتیک در سنت فلسفی گادامر، این مفهوم بسیار مهم است، زیرا فهم را به عنوان فرایندی بینذهنی می بیند که در آن دو افق مختلف (افق مخاطب و افق متن یا سنت) در تعامل و برخورد با یکدیگر قرار می گیرند. هر فرایند تفسیر طرف (مخاطب یا متن) دارای یک افق خاص است که شامل پیش فرض ها، تجربیات، و زمینه تاریخی است. در فرایند فهم، این افق ها به طور دیالکتیکی در گفت و گو قرار می گیرند، تضادها و تناقض های میان آنها آشکار می شود، و در نهایت به یک ادغام می رسند. این ادغام، نه انکار کامل یک افق توسط دیگری است و نه تلفیق ساده آنها، بلکه خلق معنای جدید از خلال تعامل دیالکتیکی دو افق است. در طراحی معبد آب، تادائو آندو با استفاده از عناصر مینیمالیستی و کنترل شده، تجربه ای مشخص و هدایت شده را برای مخاطب رقم زده است. طراحی فضا، مسیرهای حرکتی، و استفاده از نور و آب به گونه ای انجام شده که مخاطب به سمت یک

سیرکولاسیون حرکتی	
انتقال به معبد	<p>ورود از طریق یک سیر منحنی که دیوار آن نقش هدایتگر را دارد</p> <p>محدودیت های سیر بازدیدکنندگان را برای تجربه حسی تر و معنوی تر آماده می کند</p> <p>سمبولیسم نیلوفر آبی</p>
کارش معنوی	<p>گل نیلوفر آبی نماد زیبایی، خلوص و تولد دوباره معنوی در فلسفه ژاپنی است</p> <p>عبور از برکه نیلوفر آبی نشان دهنده یک سفر فیزیکی و معنوی حسی تر به سوی درک و پاکسازی است</p>
	<p>حرکت رو به پایین در معبد نشاء حرکت به سمت کف و ناخودآگاه و لایه های عمیق تر معنات</p> <p>این سفر منحنی کننده کاوش در سادگی و حقایق عمیق تر زندگی است</p>

فضاهای خالی	
انعکاس سکوت	<p>فضاهای خالی معبد به عنوان فضاهایی برای تفکر و سکوت عمل می کنند</p>
تحلیل هرمنوتیکی	<p>فضاهای خالی انعکاس معنوی را تسهیل می کنند و به افراد این امکان را می دهند که در گذشته خود تأمل کنند و معانی جدیدی بدست آورند</p> <p>تادائو آندو از فضاهای خالی برای انعکاس ماهیت فضا استفاده می کند که این تکنیکی است که در اکثر کارهای وی دیده می شود</p>

نمودار ۵. بررسی نقش فضای خالی و سیرکولاسیون حرکتی از دیدگاه هرمنوتیک در معبد.

داخلی معبد، با مفهوم «مو»^{۲۲} در فلسفه ذن (به معنی هیچ/ تهی) ارتباط تنگاتنگی دارد (Heine, 2011: 177). در این دایره، هرچه بازدیدکننده بیشتر در سکوت معبد غرق می‌شود، درک عمیق‌تری از «مو» پیدا می‌کند و این درک، به نوبه خود، تجربه سکوت را برای او با معنی‌تر و ژرف‌تر می‌سازد. این یک فرایند رفت و برگشتی است که فهم جزء و کل را به‌طور مداوم غنی می‌کند.

کارگردانی معمار و آزادی تفسیر: آندو با طراحی یک روایت فضایی دقیق و کنترل‌شده (مسیر ورودی، توالی فضاها، کنترل نور و صدا)، سعی در القای یک تجربه معنوی خاص به بازدیدکننده دارد. این دیالکتیک کنترل‌شده به این معنا است که او با محدود کردن انتخاب‌ها و هدایت حواس، قصد دارد مخاطب را به یک نقطه خاص از تأمل و دریافت معنا برساند. این امر در ظاهر با گشودگی و خودکشف در ذن در تضاد است، اما می‌توان آن را چارچوبی برای حضور در لحظه و تفکر عمیق‌تر در نظر گرفت.

فضای خام و مطلق در برابر معنای تحمیل‌شده: درست است که آندو تلاش می‌کند تا فضایی مینیمال و خام خلق کند، جایی که جزئیات و دخالت‌های اضافه در طراحی کاهش یافته‌اند. این فضا، به ظاهر، یک فضای خالی است که خود را از هرگونه اضافه‌گویی و تزئینات اضافی دور می‌کند. این خامی می‌تواند فرصتی برای تجربه‌های مختلف فراهم کند. اما درواقع، وقتی آندو این خام بودن را طراحی می‌کند، عملاً فضایی ایجاد می‌کند که تفسیر خاصی از «خام بودن» و «پاکی» را القا می‌کند. به عنوان مثال، استفاده از آب، نور طبیعی، و اتصال به طبیعت در فضای معبد آب به گونه‌ای است که این خام بودن معنای مشخصی را برای مخاطب می‌سازد: حس آرامش و تأمل در مواجهه با طبیعت و معنویت. این خود نوعی معنای تحمیل‌شده است که برخلاف رویکرد هرمنوتیکی، که به تفسیر باز و شخصی از فضا تأکید دارد، نوعی تجربه هدایت‌شده و از پیش تعیین‌شده را به مخاطب می‌دهد. بنابراین، حتی اگر آندو قصد داشته باشد تا فضایی مینیمالیستی و خام ایجاد کند که تجربه آزاد و بی‌واسطه‌ای از فضا را برای مخاطب فراهم آورد، این سادگی و خام بودن خود یک نوع دستکاری است که معنای خاص خود را به فضا می‌آورد. در «نمودار ۶»، سیر دیالکتیک هدایت‌شده در معبد آب نشان داده شده است.

فضایی متعالی را القا می‌کنند. و یا برای بسیاری از مخاطبان، بتن ممکن است تداعی‌گر سردی، خشونت، صنعتی‌بودن باشد. با این حال، در زمینه معماری آندو، پیش‌داوری‌هایی نظیر خلوص، سادگی، استحکام و اصالت نیز می‌تواند فعال شود. این پیش‌داوری‌ها مخاطب را به سمت افق‌های فهم ادراکی هدایت می‌کند و آنها را به عناصری فیزیکی در جهت تحقق مفاهیم عمیق‌تر تبدیل می‌کند، و نه صرفاً ماده‌ای ساختمانی.

افق فهم ادراکی: سیرکولاسیون هدایت‌شده، کنترل دقیق نور و جدایی از بیرون (با کمک دیوار پیرامونی)، افق فهم حسی را محدود کرده و بر تمرکز حواس بر جزئیات و تجربه جدا شدن از دنیای بیرونی تأکید دارد و کم‌کم بر آن می‌شود تا مخاطب خود را به سوی تجربه‌ای از پیش تعیین‌شده سوق دهد.

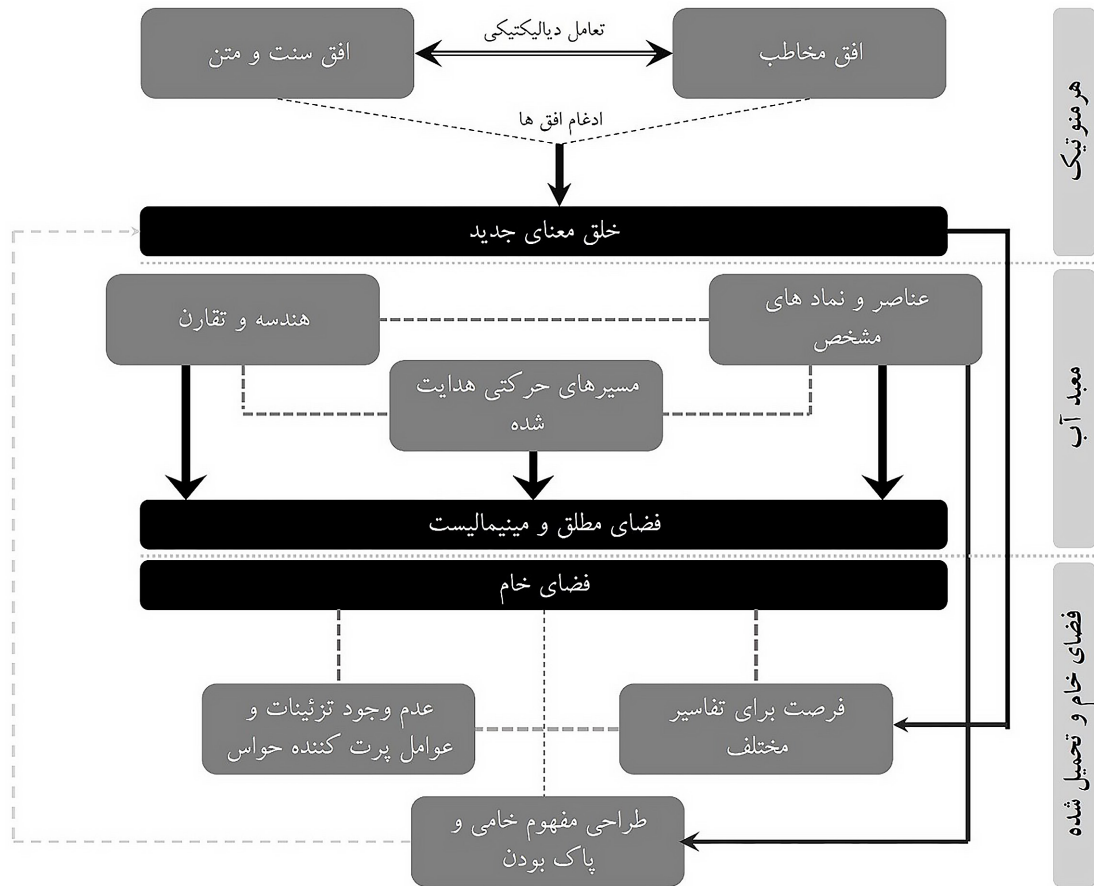
لایه دوم (خوانش مفهومی / نمادین معبد آب)

گشودگی/بسته‌بودن معنا: آندو با طراحی دقیق، مفاهیمی چون پاکیزگی، تجدید حیات و گذار را به شکلی نسبتاً بسته و از پیش تعیین‌شده القا می‌کند. برای مثال، **القای مفهوم گذار و تحول:** توالی فضایی از دنیای بیرون به فضای مقدس زیر آب، با تغییرات در نور، مقیاس و بافت، مفهوم گذار و تحول را به شکل یک داستان از پیش تعیین‌شده القا می‌کند. این روایت خطی، معنای سفر معنوی و ورود به بعدی دیگر را تا حدی از پیش تعیین کرده و گشودگی آن برای تفاسیر دیگر را کاهش می‌دهد. **نقش صحنه‌پردازی معمار:** کارگردانی آندو از طریق سیرکولاسیون روایی، نورپردازی هدفمند و استفاده استعاری از آب، افق فهم مفهومی بازدیدکننده را به سمت مفاهیم خاص (مانند تأمل، درون‌گرایی و تحول) هدایت می‌کند و معانی را برای او از پیش کارگردانی می‌کند. آندو با طراحی دقیق مسیر حرکت (از ورود به حوضچه آب، پلکان نزولی، حرکت در دالان و رسیدن به فضای معبد)، بازدیدکننده را در یک تجربه فضایی قرار می‌دهد. این تجربه، مفاهیمی مانند جستجو، درون‌گرایی، گذار و کشف را به ترتیبی مشخص القا می‌کند.

لایه سوم (فلسفی / آیینی)

این عمیق‌ترین لایه، معنای معماری را در بستر فلسفه ذن و آیین‌های ژاپنی، با چالش دیالکتیک کارگردانی و آزادی تفسیر بررسی می‌کند.

دایره هرمنوتیکی: تجربه سکوت عمیق و انزوا در فضاهای

نمودار ۶. هدایت دیالکتیک در معبد آب.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

معبد آب تادائو آندو با ترکیب اصول معماری مینیمالیستی و فلسفه ذن، فضایی معنوی و تأملی ایجاد کرده است که در آن فرم و مصالح به‌طور عمیق با مفاهیم تاریخ، فرهنگ و معنویت ژاپنی پیوند دارد. طراحی ساده و استفاده از مصالحی مانند بتن خام و سنگ، بازتابی از فلسفه وابی‌سایبی است که بر سادگی و ناپایداری زیبایی تأکید دارد. همچنین، تغییرات نور و آب در معبد به‌طور فعال با گذر زمان در ارتباط است و تجربه معنوی فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. فضاهای خالی در معبد به‌عنوان موقعیت‌هایی برای تأمل و سکوت عمل می‌کنند که در آنها تاریخ و فرهنگ ژاپن بازخوانی می‌شود. مسیر حرکتی معبد نیز از طریق مسیرهای محدود و پیچیده، تجربه‌ای معنوی از گذار از دنیای

بیرونی به درونی‌تر را فراهم می‌آورد (جدول ۳). آنچه در طراحی معبد آب قابل تأمل است، میزان کارگردانی معمار در هدایت تجربه مخاطب است. آندو، با تأکید بر اصول مینیمالیسم و ایجاد فضایی مطلق و خالص، ساختاری از پیش طراحی‌شده برای نحوه ادراک و تجربه معنوی فضا ارائه کرده است. این کارگردانی تجربه، با وجود آن‌که به تقویت ابعاد معنوی و ذن‌محور معماری کمک می‌کند، در تضاد با مفهوم آزادی تفسیر مخاطب قرار می‌گیرد؛ مفهومی که در نقد هرمنوتیک به‌عنوان یکی از اصول بنیادین مطرح است. این کنترل ضمنی بر تجربه، به نوعی مانع شکل‌گیری دیالکتیکی آزاد میان اثر و مخاطب می‌شود و فرایند تفسیر را به مسیرهای مشخصی که از پیش توسط معمار طراحی شده است، محدود می‌سازد (جدول ۳). برای پژوهش‌های آتی

جدول ۳. رابطه مصالح، نور و حرکت با ادراک معنایی فضای معبد آب.

مؤلفه	توضیحات	تأثیر هرمنوتیک گادامر
استفاده از متریال	استفاده از مصالح خام مانند بتن، سنگ و چوب که نمایانگر سادگی و زیبایی در نقص است.	تفسیر متریال‌ها از منظر تاریخی و فرهنگی؛ تجربه زیبایی و نقص در تاریخ و فرهنگ فردی.
زمان	نور طبیعی در طول روز و آب به‌عنوان عنصری تغییرپذیر که بر زمان تأثیر می‌گذارد.	تفسیر گذر زمان و تأثیر آن بر معنای فضا و درک آن از دیدگاه هر فرد؛ تجربه معنوی از فضا.
فضاهای خالی	فضاهای خالی به‌عنوان مکان‌های سکوت و تفکر، با هدف برانگیختن تأمل معنوی.	بررسی تأثیر فضاهای خالی در ایجاد تفکر و تفسیر معانی پنهان در محیط؛ بازخوانی فضا از منظر تاریخی.
مسیرهای حرکتی	حرکات فرد در فضا از دروازه‌ها به سمت معبد و حرکت در اطراف آب و فضاهای مختلف، به منظور ایجاد تجربه معنوی و معنای ارتباط با مکان.	تفسیر حرکت در فضا به عنوان بخشی از تجربه فردی از فضا؛ بررسی نحوه اتصال فرد به زمان و مکان تاریخی.

فرهنگی معبد آب را در سطح جهانی و خاصه در بافت فرهنگی ژاپن مورد بررسی قرار دهند، می‌توانند بینش‌های نوینی در خصوص تأثیر فضاهای معنوی بر فرهنگ و رفتار اجتماعی انسان‌ها ارائه نمایند. پژوهش‌های آتی می‌توانند با تعمیق نقد هرمنوتیک در آثار معماری معاصر، مخصوصاً در بستر تعاملات فلسفه‌های فرهنگی جوامع، چگونگی تحول معنای فضا را در گذر زمان و مکان مورد بررسی قرار دهند. این رویکرد به درک جامع‌تری از پیوندهای پیچیده میان زمان، مکان، فرهنگ و معنا در معماری معاصر خواهد انجامید.

در زمینه معبد آب تادائو آندو و نقد هرمنوتیک آن، پژوهش‌هایی که به تأثیرات زمان و مکان بر معنای معبد در طول زمان پرداخته و تجربیات فردی و جمعی از این فضا را در شرایط مختلف زمانی و مکانی بررسی کنند، قادر خواهند بود درک عمیق‌تری از ارتباط میان فضا، تاریخ و فرهنگ ارائه دهند. گسترش استفاده از نقد هرمنوتیک در تحلیل آثار معماری معاصر و ارزیابی تعاملات فلسفه‌های شرقی و غربی در آثار معماران معاصر می‌تواند به فهم جامع‌تری از پیوندهای میان زمان، مکان و معنا در معماری معاصر بیانجامد. درنهایت، مطالعاتی که تأثیرات اجتماعی و

پی‌نوشت‌ها

1. Hermeneutics	7. Edmund Husserl	13. Being in the world	19. Zen
2. Grounded Theory	8. Martin Heidegger	14. Phenomenology	20. Wabi-sabi
3. Phenomenology	9. Paul Ricœur	15. Being in world	21. Tadao Ando
4. Hans-Georg Gadamer	10. Michel Foucault	16. dialogical	22. Mu
5. Friedrich Schleiermacher	11. Josef Bleicher	17. Water Temple	
6. Wilhelm Dilthey	12. Spirit of Place	18. Awaji Island	

فهرست منابع

- احمدی، بابک (۱۳۷۵)، *حقیقت و زیبایی*، درس‌های فلسفه هنر، تهران، نشر مرکز.
- احمدی، بابک (۱۴۰۰)، *مدرنیته و اندیشه انتقادی*، تهران، نشر مرکز.
- اومینگ، آمانفرد؛ حسنی، نسیم (۱۴۰۲)، هرمنوتیک فلسفی در گذر تاریخ با تمرکز بر هرمنوتیک بابیلی، *آینه پژوهش*، ۳۴ (۲۰۲)، ۸۱-۱۰۳. Doi: 10.22081/jap.2023.75193
- دالوا، آن (۱۴۰۰)، *روش‌ها و نظریه‌های تاریخ هنر، تهران، ترجمه آناهیتا مقبلی و سعید حسینی*، انتشارات فخرآکیا.
- افروغ، عماد (۱۳۷۷)، *فضا و نابرابری اجتماعی، ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن*، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- امیرزاده، دانا؛ ورمقانی، حسنا (۱۴۰۲)، *جلوه تهنی در عرفان اسلامی و ذن بودایی و تجلی آن در معماری ایران و ژاپن*، *مطالعات عرفانی*، ۱۹ (۱)، ۷۸-۵۳. https://s-erfani.kashanu.ac.ir/article_114377.html?lang=fa
- بهزادپور، محمد؛ مختاری، مژده (۱۴۰۲)، *مطالعه تطبیقی موسیقی و معماری و تأثیر آن بر تجربه کاربران فضا (مطالعه موردی: مطالعه میدان نقش جهان اصفهان)*، *پژوهش‌های نوین علوم جغرافیایی، معماری و شهرسازی*، ۴۵ (۵)، ۹۷-۱۱۸.
- بلایشر، ژوزف (۱۳۸۰)، *گزیده هرمنوتیک معاصر*، ترجمه سعید جهانگیری، آبادان: نشر پرش.

- پالمر، ریچارد (۱۳۸۲)، علم هرمنوتیک، ترجمه محمد سعید حنایی کاشانی، تهران: انتشارات هرمس.
- پهلوان نوده، محبوبه؛ گودرزی، مصطفی (۱۴۰۲)، درآمدی بر هرمنوتیک و جایگاه آن در نقد هنر، رهپویه حکمت هنر، ۲(۱)، ۲۷-۳۷. Doi: 10.22034/RPH.2023.1989942.1029
- پسران، آرش؛ پورمحمد، سها؛ شکیبا، فرشته (۱۳۹۳)، بررسی تطبیقی آثار تادائو آندو و سانتیاگو کالاتراوا به منظور ارائه راهکارهایی برای الهام از طبیعت در طراحی معماری، مطالعات تطبیقی هنر، ۴(۷)، ۴۵-۵۷.
- پورجعفر، محمدرضا؛ صادقی، علیرضا؛ یوسفی، زاهد (۱۳۸۷)، بازشناسی اثر معنا در جاودانگی مکان نمونه موردی: روستای هورامان تخت کردستان، فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۲۸ (۱۲۵)، ۲-۱۷، <http://jhre.ir/article-1-80-fa.html>
- جمشیدی‌ها، غلامرضا؛ شالچی، وحید (۱۳۸۷)، هرمنوتیک و مسئله تاریخ‌مندی فهم انسان، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۱(۴)، ۱۹۱-۱۵۹. <https://doi.org/10.7508/ijcr.2008.04.008>
- خان‌زاد، محمدرضا؛ شگری، محمد (۱۳۹۹)، دیکانستراکشن و هرمنوتیک؛ چالش، پژوهش‌های معرفت‌شناختی، ۹(۲۰)، ۱۶۵-۱۸۰. <https://sanad.iau.ir/Journal/aadab/Article/1064121>
- دامیار، سجاد؛ ناری قمی، مسعود (۱۳۹۱)، مطالعه تطبیقی مفهوم فضا در معماری بومی و معماری مدرن، نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۷ (۱)، ۶۵-۷۲. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2012.29698>
- ساسانی (۱۳۸۹)، تأثیر بافت متنی بر معنای متن، زبان‌پژوهی، دوفصلنامه پژوهشی زبان‌پژوهی، دانشگاه الزهرا (س)، ۲(۳)، ۱۰۹-۱۲۴. doi.org/10.22051/jlr.2014.1059
- شیرودی، مرتضی (۱۳۸۸)، بررسی و نقد روش‌شناسی هرمنوتیک در علم سیاست، انسان‌پژوهی دینی، ۶(۱۹)، ۲۷-۴۴. https://raj.smc.ac.ir/article_2628.html ar_info_pnl_share
- بریالی فطرت، پوهنوال (۱۴۰۳)، بررسی نظریه‌های هرمنوتیک (قواعد فهم متن)، مجله علوم اجتماعی پوهنتون کابل، ۳(۷)، ۱۰۳-۱۲۲. doi.org/10.62810/jss.v7i3.63
- گراوند، مجتبی (۱۳۹۳)، هرمنوتیک فلسفی بر کتاب «حقیقت و روش» گادامر، تاریخ‌نامه خوارزمی، ۴(۲)، ۱۴۵-۱۷۳.
- ماستن تامسون، جیمز (۱۴۰۰)، نظریه‌های هنری در قرن بیستم، ترجمه داود طبایی عقدایی، تهران: انتشارات افکار جدید.
- ناصری، شرافت؛ قوامی، بدریه؛ احمدی، جمال؛ زمانی، سید صادق (۱۳۹۸)، خوانش هرمنوتیکی غزلی از مولانا با تکیه بر نظریه گادامر، نشریه علمی پژوهش‌های ادب عرفانی، ۱۳ (۴)، ۸۹-۱۰۸. Doi: 10.22108/jpll.2020.121353.1446
- نوری، فاطمه؛ سروش، محمد مهدی؛ فروتن، منوچهر؛ شعیری، حمیدرضا (۱۴۰۰)، بوطیقای معماری در چند اثر منتخب مذهبی معاصر؛ مطالعه تطبیقی قابلیت‌های شاعرانگی در شعر و معماری، نشریه علمی باغ نظر، ۱۸ (۹۸)، ۹۵-۱۰۶. <https://doi.org/10.22034/bagh.2021.241150.4612>
- نسبیت، کیت (۱۴۰۱)، نظریه‌های پسا‌مدرن در معماری، ترجمه محمدرضا شیرازی، تهران: نشر نی.
- واعظی، احمد (۱۳۸۰)، درآمدی بر هرمنوتیک، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
- واعظی، اصغر؛ ایزدی، پروین (۱۴۰۳)، واکاوی مؤلفه‌های دیالکتیک افلاطون و هگل در هرمنوتیک فلسفی گادامر، فلسفه، ۲۲ (۲)، ۲۱۳-۲۴۱. <https://doi.org/10.22059/jop.2025.384728.1006859>
- هولاب، رابرت، یورگن هابرماس (۱۳۷۳)، نقد در حوزه عمومی، ترجمه حسین بشیریه، تهران: نشر نی.
- Ando, T., & Frampton, K. (1990). Tadao Ando. ADA Edita.
- Colares, A. A. (2019). Tradução e Hermenêutica. Cadernos De Tradução, 39 (3), 472-485. <https://doi.org/10.5007/2175-7968.2019v39n3p472>
- Dai, Sha., & Ye, Pan. (2024). Natural representation of Tadao Ando's "Church Trilogy". Journal of Contemporary Architecture, 22 (1), 58-72. <http://dx.doi.org/10.26855/jhass.2024.03.030>
- Gadamer, H.G (1991). 'Truth and method' tr, Revised by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall, Continuum New York.
- Heidegger, M., MACQUARRIE, J., & ROBINSON, E. S. (1962). Being and Time. Translated by John Macquarrie & Edward Robinson. (First English Edition.). London.
- Heine, Steven. (2011). Historical Hermeneutics of Zen Buddhist Discourse: On Contesting the Mu Kōan. Religious Studies Review, 37 (3). <https://doi.org/10.1111/J.1748-0922.2011.01524.X>

- Hsu, H. L., Chang, Y. L., & Lin, H. H. (2015). Emotional Architecture—A Study of Tadao Ando's Genius Loci Design Philosophy and Design Syntax. *International Journal of Chemical, Environmental & Biological Sciences (IJCEBS)*, 3 (6), 456-463.
- Huard, C., Caldaïrou-Bessette, P., & Plante, P. (2024). Between arts-based methods and hermeneutics: Navigating the ethics of participation in research with vulnerable children. *Methods in Psychology*, 11, 100167. <https://doi.org/10.1016/j.metip.2024.100167>
- Keeves, John P. (1990). *Educational research, methodology, and measurement: An international handbook*. Pergamon press.
- Lynch, Kevin. (1981). *A theory of good city form*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Maddox, R. L. (1985). Contemporary hermeneutic philosophy and theological studies. *Religious studies*, 21 (4), 517-529. <https://doi.org/10.1017/S0034412500017728>
- Mishra, Jaishree. Shrivastava, Vineet. Singh, Aditya Kumar. (2017). Silence of Architecture. *International Journal On Emerging Technologies*, 8 (1), 67-74. https://www.researchgate.net/publication/370592167_Silence_of_Architecture
- Norberg, C.-N. (1980). *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. In: Rizzoli Publications.
- Qassimi, M., Jung, S., & Arar, M. (2021). The typology of water composition in Tadao Ando's architecture. *International Journal of Architecture and Urban Planning*, 15 (3), 112-125.
- Qassimi, M., Jung, S., & Arar, M. (2022). The analysis of the contemplative space of Tadao Ando's architecture. *Journal of Architectural Research*, 20 (4), 134-147. <https://doi.org/10.55057/ijarei.2022.4.4.9>
- Suddick, K. M., Cross, V., Vuoskoski, P., Galvin, K. T., & Stew, G. (2020). The work of hermeneutic phenomenology. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1-14. <http://dx.doi.org/10.1177/1609406920947600>
- Taylor, G. H. (2021). Addressing Contemporary Challenges to Hermeneutics. *Études Ricoeuriennes/Ricoeur Studies*, 12 (1), 71-89. <https://doi.org/10.5195/errs.2021.531>
- Yossef, M. N. A. (2014). Language of minimalism in architecture. *Journal of Engineering and Applied Science*, 61 (5), 413-435.
- Archeetect (2023), Tadao Ando Water Temple <https://hicarquitectura.com/2023/11/tadao-ando-water-temple/>, Accessed (February 15, 2025)